

Zeg maar dat we niet thuis zijn

Van Rashid Novaire verscheen eerder

Reigers in Cairo
Maisroest
Het lied van de rog
Afkomst
Hoogmoed

Rashid Novaire

Zeg maar dat we
niet thuis zijn

Ambo|Anthos
Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 414 2579 9

© 2015 Rashid Novaire

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Mischa Keijser/cultura/Corbis/Hollandse Hoogte

Foto auteur © Merlijn Doomernik

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Goedemorgen, Nederland.

Ik ben een oude man die een uur geleden op uw grond is overleden en nu niet in uw grond begraven wil worden.

Ik bevind mij hier in een mortuarium in een Hollandse stad. Ik ben naakt. Straks zal ik in een van de lades van de koelcel worden gelegd. De lade zal voorlopig worden dichtgeschoven.

Het wachten kan nu beginnen. Nog even neem ik de ruimte in me op. Ik zie de voorraadkasten. Ik zie klompen roze zoutsteen. Ik zie een groen kamerscherm op wieltjes. Daarachter wassen de Nederlanders hun doden. Maar ik word niet gereinigd door een Nederlander. Ik ben een Koerd. Ik word straks ritueel gewassen door een islamitische wasdienst. Daarna wil ik terug naar de streek in het noorden van Iran waar ik ben geboren. Ik wil dus graag naar huis. Daar kan ik een graf krijgen. Omdat het druk is thuis op de begraafplaats, is het graf niet meer dan een gleuf in de aarde. In de gleuf moet de grafdelver mij op mijn rechterschouder leggen, met mijn gezicht naar de heilige stad. Ik wil geen Hollandse waxinelichtjes zien. Ik wil de heilige stad kunnen zien.

Je moet ‘Salat al-Janazah’ zeggen. Dat is het gebed van de doden. Je moet voor mij bidden. Je moet mij niet aanraken. (Als je een dode aan-

raakt en je wast je niet, ben je onrein. Dan moet je jezelf wassen.) Ik denk dat het niet geldt voor de vrouw van de Nederlandse ambulancedienst die mij heeft opgehaald uit mijn woning in Diemen-Zuid waar ik net een hartaanval heb gekregen. Die vrouw droeg plastic handschoenen. Vrouwen tellen ook niet mee als het om de verzorging van een dode gaat. Vrouwen moeten erbuiten blijven. Alstublieft. Dank u wel.

Nu lig ik dus te wachten tot ik naar huis kan.

Eerst moet ik gebalsemd worden. Daarna moet u, Nederland, mij in een kist leggen. Ik wil met het vliegtuig vanaf Schiphol reizen in een kist met een kijkvenster. Mijn zoon Afran weet de naam wel, Nederland, van het vliegveld waar ik aan moet komen. Hij heeft het adres van een familielid daar. Die heeft dan al een Iraanse uitvaartondernemer geregeld. Hij weet precies hoe alles verder moet. Maar eerst moeten de uitreispapieren door mijn Nederlandse uitvaartondernemer in orde worden gemaakt. Daarbij is nu een probleempje. Er staat een foute geboorteplaats in mijn Nederlandse paspoort.

Ik heb toen ik in Nederland binnenkwam, veertien jaar geleden, gelogen over mijn identiteit. In het Arabisch noemen ze dat een witte leugen. Je kunt wit werken en je kunt zwart werken. Wit werken is goed. Dan moet een wit leugentje ook wel kunnen, vindt u niet?

Hier noemen ze het, geloof ik, een leugentje om beste wil. Nou, Nederland, met de beste wil kan ik nu verklappen dat ik heb gelogen tegen de IND om hier als vluchteling te worden aangenomen. Ik heb gezegd dat ik een Koerd ben uit Irak terwijl ik een Koerd ben die geboren is in Ilam, Iran, ook al heb ik wel een tijdje in Bagdad gewoond. Ik heb gelogen omdat de Koerden uit Noord-Irak vanwege een gifgasaanval van Saddam Hoessein voorrang kregen bij de IND. Daardoor, vanwege de voorrang, heb ik een Nederlands paspoort gekregen.

Maar ik was ook een beetje teleurgesteld in u, Nederland. Mensen hadden me ooit gezegd dat alles hier mooi en goed en schoon was. Ik

verwachtte, om eerlijk te zijn, ook een beetje luxe in het huis dat mij door de woningbouwvereniging werd toegewezen, bijvoorbeeld gordijnen met afstandsbediening. Maar ja.

Ik ben overleden op u, Nederland, maar ik ken u niet zo goed. Nederland is natuurlijk wel een leuk land met veel culturen. Er zijn allerlei soorten inwoners. Er is ook nog de cultuur van de Hollandmensen zelf. Die zitten in cafés die er een beetje donker uitzien vanbinnen. Ik ben er niet geweest. Ik heb nooit zo goed gelet op Nederlandse mensen.

Sorry.

Zoekt u toch een goede uitvaartondernemer voor mij uit, Nederland? Een man met hart voor de zaak zoals dat bij u heet? Nederland heeft een groot hart voor vreemdelingen. Dat is goed.

Ik zou het betreuren als ik als levende wel door die douane heen kan komen en als dode niet.

Dan sluit ik nu af met Salaam, dat kent u wel,

Meneer Mohammed Jahangir

De eerste dag

Al zeven jaar begeleid ik bij de uitvaartmaatschappij Noorderzon en Zonen allerlei nabestaanden, maar alleen in de laatste week heb ik mensen begeleid die last kregen van e-mailtjes van een dierbare overledene. Ik ben niet bijgelovig. Ik geloof persoonlijk niet dat het tot de mogelijkheden behoort dat overledenen besluiten gebruik te maken van digitale communicatiemiddelen. Ik wil het niet geloven. Dat is niets voor mij. Ik ben in feite de laatste om mij druk te maken over of er méér zou zijn tussen hemel en aarde. De formulering alleen al. Alsof de aarde ons niet genoeg geheimen kan bieden. Ik werk graag met de doden en de nabestaanden. En ik zie de dood zelf ook als een mysterie dat nooit hoeft te worden opgelost. Daarom heb ik er nog wel moeite mee dat het juist de emotionele gesprekken zijn over onverklaarbare mailtjes uit het mortuarium waar de nabestaanden mij mee confronteren in mijn laatste werkweek. Maar het is niet anders. Mensen willen dingen plaatsen. Sommige thema's laten de mensen niet los.

Voor velen heeft het beroep van uitvaartondernemer nog steeds een merkwaardig imago. In mijn geval is dat onterecht.

Ik ben niet merkwaardig. Wel alleen. Ik heb een aardig sociaal leven, daar niet van, maar mij bekruipt weleens het gevoel dat ik zelf, in mijn eigen leven dus, ook wel een keer door iemand mag worden begeleid. Laatst droomde ik van mijn eigen grafsteen. Wazig maar toch helder viel daarop te lezen:

DOODSOORZAAK: EEN GEBREK AAN BEGELEIDING.

Ik heb geen vriendin, ook geen vriend. Ik heb een prima moeder, echt een hele uitzonderlijke vrouw, maar ik vermoed weleens dat zij in mijn vroege jeugd mij zeer intensief begeleid heeft om er zelf iets enorms voor terug te eisen. Mijn moeder was teleurgesteld en ik troostte haar. Al die emotionele verhalen waar ik al zo jong mee ben geconfronteerd. Al die relatieperikelen tussen mijn moeder en haar vriendin. Alle Jezus. Ik mocht altijd gratis en voor niets in haar hoofd en ziel kijken. Maar ik heb daar wel iets aan overgehouden: een beetje zien en begrijpen hoe de mensen zich buiten de deur voordoen en van binnen vaak anders voelen. Ja, eerlijk waar, ik heb een enorme mensenkennis opgedaan. Dat heb je wel nodig als uitvaartondernemer. Al ben je natuurlijk maar kort in het leven van de personen aan wie je hulp biedt. Te kort eigenlijk om de diepte in te gaan. Vandaar dat ik heb besloten tot een andere loopbaan.

Dit is mijn laatste werkweek. Een week waarin aan mij een dringend verzoek wordt gedaan. Gevallen van repatriëring vergroten de werkdruk aanzienlijk. (Mijn werkdruk werd trouwens ook vergroot doordat iemand mij een Aldi-tas in bewaring gaf met daarin 30.000 euro, maar daar vertel ik later wel iets over.)

Werkdruk kan me op zich niet schelen, maar er zijn grenzen aan. Ik wil me zo nu en dan kunnen ontspannen. Herkend worden. Aangesproken worden. Bijvoorbeeld door iemand die niets met mijn werk als uitvaartondernemer van doen heeft.

Onlangs rende ik om een dubbeldekker te halen. Ik sprong de trein in en liep naar boven. Boven aan de trap bleef ik even staan om op adem te komen en ik wilde net de glazen deuren door gaan toen mij een vrouw opviel die slecht ter been was en door de conducteur naar binnen werd geholpen. Herhaaldelijk zei ze tegen de conducteur dat ze om zou vallen als hij haar losliet. De conducteur wees haar snel een plaats aan vlak bij de treindeuren en zette haar tassen naast haar neer. Ze vroeg of ze ook in een van de drukke coupés boven of beneden plaats mocht nemen; boven of beneden, dat maakte niet uit. Ze wilde niet het hele eind alleen op een klapstoel reizen, legde ze uit maar de conducteur was alweer verdwenen.

Ik groette haar. Ik groet weleens vreemden. Misschien dat ze daarom vroeg of ik dan naast haar wilde gaan zitten maar ik antwoordde, naar waarheid, dat ik twee haltes verder het voertuig alweer moest verlaten.

Toen ik aanbod om haar alsnog te helpen het trapje af te dalen of te bestijgen, begon ze een warrig gesprek. Ze was onderweg naar een adres dat ze was vergeten, zei ze, maar ze wist zeker dat ze op gevoel het huis in Weert zou weten te vinden. Ze haalde een verjaardagskaart uit haar tas waarin ik ook, tussen de Kleenex en nagellakremover, verschillende doosjes medicijnen en een losse bijsluiter zag. Ze vertelde me dat de kaart voor haar zus was, die ze meer dan twintig jaar niet had gezien.

‘Ik was een mooie vrouw vroeger,’ zei ze. ‘Ik had lang rood haar en ik danste veel.’

‘Op welke muziek danste u?’ vroeg ik en ik moest de vraag twee keer herhalen omdat ze die niet goed verstond en ze de muziek ook niet het belangrijkste scheen te vinden in haar verhaal.

‘Ik vind het adres wel op de tast,’ zei ze. Wat vreemd gefor-

muleerd. Maar zo letterlijk had ze het natuurlijk niet bedoeld.

‘Heeft u een telefoonnummer?’ vroeg ik haar.

‘Nee, maar ik kom er wel. U bent geen Nederlander, of wel?’

Dit vroeg men mij wel vaker. Sommige mensen vinden dat ik een mediterraan uiterlijk heb. Ik heb een vader die ik niet ken. Mijn moeder ontmoette hem op een vakantie in Split en werd zwanger van mij. Later kwam ze Marian tegen en door hen ben ik opgevoed, *torn between two mothers*.

‘Jawel hoor, mevrouw,’ zei ik. ‘Moet ik niet helpen uw tassen te dragen naar een coupé? Kunt u wel alleen dat trapje af?’

‘Nee, dan val ik om,’ herhaalde ze en ze voegde eraan toe: ‘Het hoeft al niet meer, ik zit wel alleen. Bedankt voor je hartelijkheid. Nee,’ corrigeerde ze zichzelf, ‘je menselijkheid.’

En daarna geheimzinnig: ‘Onthoud maar. Alles gebeurt in drie dimensies.’

Ik groette haar en verliet de trein. Op het perron vroeg ik me aanvankelijk niet af welke drie dimensies ze bedoelde. Het leek me een teken van haar verwardheid dat ze in raadselen sprak.

Die avond in bed dacht ik aan de vrouw. Ze moest nu bij iemand in Weert aangekomen zijn, of zou ze het toch niet gered hebben?

Misschien kwam het wel door het gesprek met mij, dacht ik, dat het niet meer uit had gemaakt dat ze verder zo lang alleen moest reizen. Natuurlijk zou in de coupé niemand zitten te wachten op haar verhalen. Maar ik had naar haar geluisterd en was daarna zelf uitgestapt. Zo, bedacht ik met mijn handen gevouwen rond mijn achterhoofd, was het mij tot nu toe beroepsmatig ook als uitvaartondernemer vergaan. Maar nu, in mijn nieuwe loopbaan, wilde ik iets achterlaten. Ik wilde gaan produceren binnen mijn eigen bedrijf. Daarvoor had ik al een uitvoerig bedrijfsplan gemaakt. Het zou iets duurzaam moeten opleveren, iets wat warmte gaf, waar de mensen langer

mee konden doen dan een vluchtig moment. Al wist ik nog niet zeker of ik de man was die het uit kon gaan voeren.

Alles gebeurt in drie dimensies, resoneerde het in mijn hoofd en ik probeerde me voor te stellen welke dimensies dat dan waren.

Dit is de geschiedenis van mijn laatste week als uitvaartondernemer.

Ik heb het besluit al genomen. Ik ga hier weg. Maar mijn besluiten worden altijd zo lang en breed afgewogen dat anderen het al van kilometers ver zien aankomen. Ik maar wikken en wegen en de ander zich rustig voorbereiden. Zo ook mijn leidinggevende Cees Oudkerk.

Ik had er met hem al goede gesprekken over gevoerd. Hij vertelde me dat hij bereid was me te ondersteunen bij mijn vertrek en dat we alles stap voor stap, in overleg, moesten doen. Daar kon ik inkomen. Maar hoeveel stappen passen er precies in een stappenplan?

Heel vaak heb ik het vermoeden dat iemand die een stappenplan met je wil maken zelf al weet wat de laatste stap zal zijn. En de laatste stap, dat zul je net zien, is om het cirkeltje rond te maken. Dan ben je weer uitgekomen bij waar je begon. En dat wilde ik nou juist niet meer. Ik wilde verder met mijn leven.

Het telefoontje van Cees kwam 's avonds. Ik was aan het eten, ook staarde ik naar de kerselaar aan de overkant van de Amstelkade, waar ik woon. In de zomer, als de boom voor mijn huis in bloei is, kan ik de overkant amper zien, vandaar dat ik nu, in het voorjaar, extra van het uitzicht geniet. 'Je moet het me zeggen als ik stoor,' zei Cees.

'Nee,' had ik gezegd.

'Milan,' zei hij, 'Ik weet dat ik veel van je vraag maar mijn voorstel is dat je Noorderzon en Zonen iets later verlaat dan je had gepland.'

Ik volgde hoe beneden aan de kade een groepje kinderen vanaf de kant met een lange tak een stuk piepschuim in het groene water naar zich toe probeerde te bewegen. 'Het gaat niet om planning, Cees,' antwoordde ik. 'Alles is al geregeld voor wat ik nu verder wil gaan doen.'

'Dat begrijp ik en dat waardeer ik ook,' zei Cees. 'Het is maar een voorstel, maar ik wil je wel zeggen: ik heb je nodig. Heel hard. In de komende periode zullen we een betrouwbaar en loyaal persoon als jij niet op kantoor kunnen missen. Blijf nog even. Een maand of drie. Ik kan niet snel andere werknemers vinden die hier zo goed passen als jij.'

'Met alle respect, maar dat is onzin,' antwoordde ik. 'Er komen de laatste tijd juist veel gemotiveerde krachten van de opleiding af.'

'Ik wil geen uitvaartondernemers die net de cursus hebben gedaan. Ik heb jouw expertise nodig. Ik geloof niet dat die concurrentie van budgetuitvaarten echt doorzet. De mensen willen niet steeds goedkoper en simpeler. Ik denk er zelfs over om een nieuwe afscheidsruimte in te richten. En juist in deze periode wil jij ons gaan verlaten.'

Ik liep mijn huis door. Even bleef ik staan voor een muur met familiefoto's. Daar waren ze: beelden van pretparken en avontuurlijke vakanties. Wat hadden we het fijn gehad.

Iets vrolijker liep ik naar de keuken. Door het keukenraam zag ik de overburen een sigaret roken op hun balkon. Ik hoorde vogels fluiten. Aan de achterzijde van mijn huis hoorde je andere vogels dan aan de voorkant, daar had een huisbewaarder mij eens op attent gemaakt toen ik vakantie vierde op de Bahama's.

Ik drukte mijn voorhoofd tegen het glas en sloot mijn ogen.

'Ik heb een bedrijfsruimte gehuurd, Cees,' bracht ik uit. 'Ik heb alle materialen al gekocht. Ik wil mijn plannen nu gaan doorzetten om zelfstandige te worden.'

Stilte aan de andere kant van de lijn. 'Je hebt me nooit verteld dat je verder wilt als zelfstandig uitvaartondernemer, Milan. Ik wist niet dat je plannen had om met Noorderzon en Zonen te gaan concurreren.'

Het verbaasde me dat Cees niet op de hoogte leek van wat ik herhaaldelijk tijdens lunchpauzes aan collega's had verteld.

'Wat ik wil gaan doen,' zei ik, 'heeft helemaal niets met de uitvaartbranche te maken.'

'Dan kun je er misschien over nadenken om wat je op het oog hebt nog even uit te stellen. Als het gaat. Een halfjaar bijvoorbeeld. In deze drukke periode. Geef me de tijd om naar iemand te zoeken met net zoveel capaciteiten als jij. Er zijn weinig geboren uitvaartondernemers.'

Ik liet de zin tot me doordringen. Ik hield van mijn werk. Zelfs in de vakanties had ik de neiging om nog dingen te doen voor het bedrijf.

Echt waar, de enige keer per jaar dat ik los ging, ik bedoel, dat ik het echt laat maakte, was op het internationale uitvaartgala. De dag daarna lag ik op de bank en deed ik helemaal niets. Daar genoot ik van. Ik ben gewoon niet zo avontuurlijk aangelegd. Ja, een fietsvakantie door Nederland lijkt me leuk. Bij Zwijndrecht het pontje nemen naar Dordrecht in plaats van de brug. Waarom deden mensen er altijd zo moeilijk over als je

juist géén plannen had voor een wereldreis?

‘Ga méé op reis,’ zei iemand een keer tegen me. ‘Ga méé naar India. In India blijf je je verbazen. Je bent als kind toch al een keer geweest in Varanasi?’ Maar ik wilde mij niet blijven verbazen. Ik hoefde niet terug naar die Indiase dodenstad. Ik zocht geen avontuur.

Wat ik dan wilde?

Ik wilde met het mysterie samen zijn van alle dingen: in mijn straat, in mijn stad en in mijn ziel. Een Amerikaanse schrijver wiens naam ik ben vergeten zei ooit dat hij in zijn leven een ritualistische structuur had ontworpen waarin alles onmogelijk was behalve aanwezig zijn. Ik hield van rituelen. Ik was op zoek naar zoiets als spiritualiteit. Maar in mijn leven kwam spiritualiteit vaak tot me in de vorm van verdriet, herinneringen waar ik geen boodschap meer aan had. Alleen en vooral in mijn werk als uitvaartondernemer vond ik rust.

Als kind had ik trouwens wel het een en ander van de wereld gezien. Ik dacht vaak terug aan Tunesië; aan de witte stenen op de islamitische begraafplaats. Ik was een jaar of veertien en liep er rond, dwaalde weg van mijn moeders en de overige toeristen. Zo liep ik daar langs grafzerken in de zon. Hun oppervlak zonder opschrift zag ik als een eerbetoon aan het onvoorwaardelijke van het heengaan, als een soort verklaring van waar de doden heen gingen. Naar dat witte niets waar ze uitkwamen. Dat mensen in het Westen de grafstenen voorzagen van teksten, psalmen, herinneringen, regels uit een lied begreep ik goed, maar zelf hoopte ik ergens dat er later op mijn graf zo’n witte steen kwam als die op de begraafplaats in Kairouan.

Cees klonk opgewonden, gretig, alsof hij in de leemte waarin ik had nagedacht zijn kansen had gezien.

‘Heb je eigenlijk al een startkapitaal voor je onderneming?’

vroeg hij. 'Ik kan je daarin wel tegemoetkomen. Maar wacht nog even met dat nieuwe hoofdstuk.'

'Ik weet het niet, Cees,' zei ik. 'Ik wacht al best lang.'